

## ВОКАЛЬНО-ХОРОВА ОСВІТА ЯК ДУХОВНО-МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

### VOCAL AND CHOIR EDUCATION AS A SPIRITUAL AND MENTAL PHENOMENON

Стаття присвячена розгляду кола питань, пов'язаних із значенням вокально-хорової освіти як духовно-ментального феномену – органічної складової духовної спадщини народу, а також її репрезентації у контексті європейської культури. Проаналізовано науково-методичну літературу з досліджуваного феномену. Акцентується увага щодо завдань в галузі вокально-хорової освіти: 1) розгляд аксіологічного аспекту вокально-хорової освіти в умовах ЗВО; 2) формування в майбутніх вчителів музичного мистецтва фундаментальних поглядів про традиційність вокально-хорової освіти; 3) вирішення організаційних питань вокально-хорового освітнього процесу в умовах ЗВО; 4) формування та розвиток умінь і навичок в освітньому процесі з вокально-хорового мистецтва.

З метою результативності освітнього процесу виокремлено і охарактеризовано комплекс функцій досліджуваного феномену, а саме: креативна, когнітивна, гедоністична, виконавська. Визначено та обґрунтовано науково-методологічні підходи вокально-хорової освіти як духовно-ментального феномену, а саме: феноменологічний підхід, що передбачає вивчення досліджуваного феномену шляхом визначення факторів виникнення й розвитку; полікультурний підхід, що передбачає вивчення історичного аспекту, психологічної антропології, художньо-образної мови; системний підхід, що передбачає вивчення природних, культурологічних і соціальних аспектів; акмеологічний підхід, що передбачає впровадження певної системи оцінювання та дослідження духовно-ментальних проявів у вокально-хоровій освіті. Узагальнюючи вищесказане констатуємо, що вокально-хорова освіта як духовно-ментальний феномен – це інтегрований багатогранний процес, що віддзеркалює картину світу в особливих формах, які впливають на якість індивідуальної або колективної свідомості, систему духовних цінностей, регулюють поведінку та ставлення до навколишнього середовища, етнічної, національної, професійної самоідентифікації майбутнього вчителя музичного мистецтва в динамічному освітньому просторі.

**Ключові слова:** вокально-хорова освіта, майбутні вчителі музичного мистецтва, духовність, ментальність, традиція.

The article is devoted to consideration of a range of issues related to the significance of vocal and choral education as a spiritual and mental phenomenon – an organic component of the spiritual heritage of the people, as well as its representation in the context of European culture. The scientific and methodical literature on the studied phenomenon was analyzed. The emphasis is placed on tasks in the field of vocal and choral education: 1) consideration of the axiological aspect of vocal and choral education in conditions of higher education; 2) formation of fundamental views about the traditionality of vocal and choral education of the future music art teachers; 3) solving organizational issues of the vocal and choral educational process in the conditions of higher education institutions; 4) formation and development of abilities and skills in the educational process of vocal and choral art.

In order to improve the effectiveness of the educational process, a set of functions of the phenomenon under study is singled out and characterized, namely: creative, cognitive, hedonistic, executive. The scientific-methodological approaches of vocal and choir education as a spiritual-mental phenomenon are defined and substantiated, namely: the phenomenological approach, which involves the study of the investigated phenomenon by determining the factors of its origin and development; multicultural approach, which involves the study of the historical aspect, psychological anthropology, figurative language; a systematic approach that involves the study of natural, cultural and social aspects; acmeological approach, which involves the implementation of a certain system of evaluation and research of spiritual and mental manifestations in vocal and choir education.

Summarizing the above mentioned, we should state that vocal and choir education as a spiritual and mental phenomenon – integrated multifaceted process that reflects the picture of the world in special forms; affects the quality of individual and collective consciousness, the system of spiritual values that regulate behavior and attitude to the environment; promotes ethnic, national and professional self-identification of the future music art teacher in a dynamic educational space.

**Key words:** vocal and choir education, future music art teachers, spirituality, mentality, tradition.

УДК 37:784]:130.121  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.42>

**Заболотний І.П.,**  
заслужений діяч мистецтв України,  
професор кафедри хореографії  
та музичного мистецтва  
Сумського державного педагогічного  
університету імені А.С. Макаренка

**Карпенко Є.В.,**  
доцент кафедри сценічного мистецтва,  
естради та методики режисерування  
Сумського державного педагогічного  
університету імені А.С. Макаренка

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах євроінтеграційних процесів в галузі освіти актуалізується увага науковців на сутності професійної компетентності фахівця з вищою педагогічною освітою, зокрема якісні ознаки та особистісні сфери педагогічної ментальності майбутнього вчителя.

В освітньому просторі України створюється міцна духовно-ментальна система, в якій майбутні фахівці отримують духовні цінності, збережені від покоління до покоління, формуючи стійкі ментальні

настанови. Це зумовлює духовно-ментальну функцію мистецької освіти.

З метою подальшого використання в освітньому процесі підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін дає підстави науковцям дослідити найважливіші аспекти ментальності з погляду розкриття її педагогічного потенціалу і створення методологічної платформи застосування означеної категорії в різних аспектах педагогічної науки, зокрема в питаннях фахової, соціокультурної, творчої діяльності особистості; дає можливість

продовжити дослідження ментальності в галузі педагогіки мистецтва.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Значний доробок у розроблення методологічних, теоретичних та методичних аспектів вокально-хорової освіти внесли видатні науковці, мистецтвознавці, педагоги, а саме: А. Болгарський, А. Козир, А. Лащенко, О. Михайличенко, П. Ніколаєнко, В. Рожок, Т. Смирнова, А. Соколова та інші. Проблеми духовності особистості засобами мистецької освіти є предметом наукових досліджень (І. Бех, І. Зязюн, Л. Печко, Н. Миропольська, Л. Масол, І. Якіманська та інші). Ментальність як національна самоідентифікація народів і націй в межах антропологічного підходу висвітлені в дослідженнях науковців Г. Гачева, О. Еромасова, А. Гуревич, С. Лур'є, В. Тарасенко, Ю. Хабермас, М. Юрій, О.Юцишин та інших. Питання педагогічної ментальності, ментальності викладачів мистецьких дисциплін, ментальності в музиці, музичної ментальності, висвітлені в дослідженнях Г. Джулай, В. Драганчук, О. Олексюк, І. Отич, Г. Падалка, та інших. Проте, відсутність досліджень щодо духовно-ментального характеру вокально-хорової освіти актуалізує теоретико-методологічне підґрунтя до змісту організаційного та методичного забезпечення мистецької освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на невелику кількість досліджень у цьому напрямку, невирішеними на сьогодні залишаються питання щодо освітнього процесу досліджуваного аспекту: майже відсутні педагогічні дослідження та науково-методичні розробки, які сприяли ефективності у формуванні духовно-ментального феномену в процесі вокально-хорової освіти.

**Метою статті** – проаналізувати, обґрунтувати вокально-хорову освіту як духовно-ментальний феномен.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати наукові дослідження у даній галузі з проблематики;
2. Уточнити поняття «ментальність вокально-хорової освіти»;
3. Визначити науково-методологічні підходи в освітньому процесі з означеного питання.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасний етап розвитку освітнього простору України характеризується домінуванням інтеграційних процесів, зумовлених глобальними тенденціями розвитку соціуму та прагненням до нових наукових відкриттів. Тому актуальності набуває осмислення системи категорій, що мають універсальне значення для сучасного суспільства і вирізняються інформативністю, інтегрованістю, науковою об'ємністю, технологізацією та іншими ознаками сучасної освіти.

Україна є унікальною державою за своєю національною палітрою, про що свідчить вітчизняна музична спадщина. Враховуючи це, можна стверджувати, що мистецька освіта існує і розвивається. Якщо простежити історіографію, розвиток та взаємодію вокально-хорової традиції з професійною освітою, то українське вокально-хорове мистецтво постає як цілісне явище і займає пріоритетне місце в духовності нашого народу.

З цього приводу конкретизуємо основні завдання вокально-хорової освіти, а саме:

- розгляд аксіологічного аспекту вокально-хорової освіти в умовах ЗВО;
- формування в майбутніх вчителів музичного мистецтва фундаментальних поглядів про традиційність вокально-хорової освіти;
- вирішення організаційних питань вокально-хорового освітнього процесу в умовах ЗВО;
- формування та розвиток професійних умінь і навичок з вокально-хорового мистецтва в освітньому процесі.

Розглядаючи вокально-хорову освіту у духовно-ментальному характері поняття «ментальність» трактуємо за визначенням автору терміна Л. Леві-Брюль як «розуміння, що передаються з покоління в покоління; нав'язуються окремим особистостям, викликає в них відповідно до обставин почуття поваги, страху, поклоніння, в ставленнях своїх об'єктів, вони не залежать в своєму бутті від окремої особистості, їх неможливо осмислити, зрозуміти шляхом індивіда як такого» [5, с. 24].

Г. Джулай розглядає «менталітет», як «сформовану систему елементів духовного життя і світосприймання, яка зумовлює відповідні стереотипи поведінки... Своєрідний «характер» людей, соціокультурний феномен, що перебуває у тісному взаємозв'язку з історією розвитку суспільства» і трактує цей термін як «загальну духовну погодженість соціальної групи або індивіда як носія певної ментальності до навколишнього світу» [1, с. 5].

Доведено, що духовна ментальність особистості утворюється в умовах відповідного культурного середовища, а саме: етнічного, культурно-історичного, субкультурного, професійного. Досліджуючи менталітет українського етносу О. Юцишин стверджує, що означений феномен сформований історично, «не на деструктивних, а на конструктивних духовно-творчих джерелах, на силі гуманізму, життєлюбства, примирення з представниками інших етносів у межах своєї території» [6, с. 221–227].

Ментальність, як сучасна і складна категорія, відповідає концепції багатовекторності та інтеграційним процесам в пізнанні, усвідомленні, поясненні та інтерпретації педагогічних явищ.

Вагому роль відіграє категорія «ментальність» у процесі професійного становлення фахівців, зокрема в освітній галузі. Саме в педагогічній

науці та практиці категорія «ментальність» розглядається як багатоплановий феномен, до складу якого належать процеси інтелектуального та емоційного розвитку; усвідомлення національної та етнічної ідентичності; збагачення культурних традицій і настанов; формує ціннісні орієнтації, професійну самоідентифікацію особистості, забезпечуючи соціальну визначеність, упевненість, спрямованість життєвого шляху.

Підкреслимо, що прояви духовно-ментального характеру у мистецтві відбуваються через фольклор, казки, міфи, легенди, які передається від покоління до покоління. Духовну ментальність ми можемо спостерігати в музичному мистецтві. У цьому контексті В. Драганчук висвітлює музичну ментальність «як спосіб мислення, як музичну призму, через яку людина дивиться на світ і на себе в цьому світі» [2, с. 11–18].

Відомо, що специфічність професійної діяльності вчителя музичного мистецтва обумовлена її змістом. Тому вчителям мистецьких дисциплін властива педагогічна ментальність з ознаками художності, оскільки мистецтво не лише формує художню картину світу в уявленнях фахівців, а й спрямовує увесь комплекс їх професійного потенціалу в річище творчої самореалізації в мистецтві. Г. Падалка зауважує, що до ментальних особливостей вчителів мистецьких дисциплін можна віднести цілеспрямоване використання мистецтва у взаємодії з учнями на засадах гуманізму: «визнання права кожної дитини на музичний розвиток незалежно від її природних здібностей» [4, с. 45]. На гуманістичну спрямованість діяльності музиканта-педагога вказує О. Олексюк, визначаючи її як «окрему характерну складову серед педагогічної, виконавської, дослідницької, комунікативної, що синтезуються у загальнопрофесійних і спеціальних музичних здібностях, знаннях, уміннях, якостях» [3, с. 172].

Проаналізувавши науково-методичну літературу обґрунтуємо поняття «ментальність вокально-хорової освіти». На нашу думку, означений термін слід розглядати як складний, інтегрований процес, який визначає сформовані професійні риси впродовж певного часу, а саме: мистецьке й музичне просвітництво, ставлення до музичних фольклорних зразків, елементи виконавської діяльності, розвиток музичного сприймання, мислення, формування художньо-естетичних смаків, а також творчу діяльність, яка відповідає виховним ідеалам народної педагогіки, що складають основу духовності: думки, емоції.

Враховуючи систему загальних функцій мистецтва, можемо визначити функції досліджуваного феномену, які полягають у забезпеченні відповідності конкретній меті освітнього процесу:

– креативна функція, що передбачає формування інноваційних знань, впровадження в освітній процес інноваційних технологій;

– когнітивна функція, що передбачає поєднання розумово-логічних і творчо-мисленневих процесів;

– гедоністична функція, що передбачає формування професійної майстерності в галузі вокально-хорової освіти;

– виконавська функція, що передбачає відтворення художньо-образного змісту вокально-хорового твору.

З метою подальшого дослідження вокально-хорової освіти як духовно-ментального феномену доцільно збагатити методологічну базу дослідження шляхом визначення науково-методологічних підходів. Це дозволить усвідомити увесь спектр використання зазначеної категорії в теорії науки, а також визначити певні аспекти, які доцільно застосувати в освітньому процесі.

1. Феноменологічний підхід, який використовується в освітньому процесі з вивчення духовно-ментального феномену в галузі вокально-хорової освіти шляхом визначення факторів його виникнення й розвитку. Реалізація означеного підходу зумовлена з пошуком духовно-емоційних переживань, що відносять до ментальних явищ.

2. Полікультурний підхід, який використовується в освітньому процесі з вивчення історичного аспекту розвитку вокально-хорової освіти, психологічної антропології, художньо-образної мови. Реалізація означеного підходу зумовлена етнокультурною компетентністю, що передбачає професійну підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва в галузі вокально-хорової освіти.

3. Системний підхід, який використовується в освітньому процесі з вивчення природних, культурологічних і соціальних аспектів, а саме: образ мислення, інтелект, ціннісні орієнтації, ставлення, мотивація на досягнення життєвих настанов, стереотипи поведінки, емоційні реакції та набутий досвід, бажання діяти певним чином в певних умовах, обставинах.

4. Акмеологічний підхід, який використовується у процесі оцінювання та дослідження духовно-ментальних проявів у вокально-хоровій освіті. Реалізація означеного підходу пов'язана зі створенням умов і факторів, що забезпечують найвищі професійні, творчі досягнення майбутнього вчителя музичного мистецтва в галузі вокально-хорової освіти.

Таким чином, визначення традиційних науково-методологічних підходів щодо духовної ментальності вокально-хорової освіти являє собою інтегрований якісний процес і демонструє їх єдність, поглиблення, багатогранність, а саме: зв'язок із картиною світу, ціннісними орієнтаціями, образ мислення, стереотипи поведінки та ставлення до дійсності, які утворюють систему духовних цінностей.

**Висновки.** Узагальнюючи вищесказане констатуємо, що вокально-хорова освіта як духовно-ментальний феномен – це інтегрований багатогранний процес, що віддзеркалює картину світу

в особливих формах, які впливають на якість індивідуальної або колективної свідомості, систему духовних цінностей, регулюють поведінку та ставлення до навколишнього середовища, етнічної, національної, професійної самоідентифікації майбутнього вчителя музичного мистецтва в динамічному освітньому просторі.

Незважаючи на сучасний стан в Україні, вокально-хорова освіта виходить на новий рівень розвитку, що характеризується зростанням духовності на національній свідомості. Здобутки у вокально-хоровій освіті дають можливість молодому поколінню впевненості продовжувати розвивати традиційність досліджуваного феномену: успішно популяризувати українську народну і професійну музику, гідно представляти українське музичне мистецтво в Україні та світі як культуру окремої нації, удосконалюючи духовно-ментальний характер вокально-хорової освіти.

Подальшими перспективами вбачаємо дослідження педагогічних умов вокально-хорової освіти як духовно-ментального феномену.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Джулай Г. Музична ментальність : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Одеса, 24 с.
2. Драганчук В. Національна ментальність і рівні її відображення в музиці. *Музикознавчі студії* : наук. зб. ЛНМА ім. М. Лисенка. Вип. 18. Л. : Сполом, 2008, С. 11-18
3. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навчальний посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
5. Реброва О. Є. Теоретичний аналіз педагогічної ментальності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Науковий журнал СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2010. № 6(8). С. 372–381.
6. Юцишин О. І. Поняття національного характеру, ментальності і національної свідомості як інструмент культурологічного аналізу *Наука. Релігія. Суспільство*. Донецьк : Донецький державний інститут штучного інтелекту. 2010. № 3. С. 221–227.